

servitutem redacti. In primo ingressu denique in terram promissam incolumes servirunt Gabaonitas, Iebuseos, aliquos Palestine populos, qui de ritibus, ceremoniis, religione Mosaicā instrui potuerunt. Cūque præterea tenebant Iudei singuli exemplar legis describere, vel alienā manu habere scriptum, quid dubitemus in tanto exemplarium numero asserere quendam in Phenicium, Chaldaeorum, Ἀgyptiorum manu incidisse, qui deferunt Gracis, atque hos aut hebreum exemplar legisse, aut ex aliorum interpretatione esse doctrinam hebreorum assecutos?

Prae ceteris autem illud tenetut quod veteres Patres gentilium fidentes obiecebant, scilicet philosophorum principes in Ἀgyptum profectos scientiarum hauriendarum causā, cum Hebreorum prophetis esse versatos quibus doctrinam accepissent; quod præser-tim de Solone et Pythagorā Euseb., 1. 5 et 10, Præparat. Ev., notat, usus estiam Platoni ad eam rem teste: inquit enim vir gregius tum magnum Hebreorum partem in Ἀgyptum rursus habitat venisse. Etenim Diодорus Siculus, lib. 4, scribit: Psammetichus primum omnium Ἀgyptiorum regum, navigationibus exterorum securitatem præstisit: *Nam rerum ante ipsum potiti inaccessam peregrini Ἀgyptum faciebant, apulos vel servitute, vel morte multantes.* Psammetichus autem in Ἀgypto regnavit, Manasse filius Ezechie Iudecum imperium tenente, sexaginta feri annis antequam Nabuchodonosor Hierosolymas subverteret. Cū verò res Iudeorum lapsure jam videretur, multi in Ἀgyptum cœperunt secundre, ubi se tuto fore sperabant, quōd se frequentes contulerunt post acceptam Hierosolymis cladem: ibi cum propheticis apud Ἀgyptios consuetudinem habuisse tum Gracis Philosophos scribit Eusebius: *Quo quidem tempore partim in Ἀgyptum, partim Babylonem Hebreos migrasse liquet;* unde multa Iudeorum instituta in suam transstilus philosophiam probat: quod et olim Josephus, lib. 2 contra Appionem, Græcorum scriptorum testimonio confirmabat.

Opponitur iterum veram non esse Mosis historiam; quod secundo loco ponelamus. Secutus est Moses Ἀgyptiorum consuetudinem, qui, ut fidem et auctoritatem doctrinis suis conciliare, eas fingebant se à diis accipiesse, quam rem et Diодорus Siculus notavit. Ita qui fabulas docent ad religionem accommodatas, Deum ē celo delapsum cum hominibus, cum Heroe quodam colloquenter, tanquam in scenam, inducent. Quomodo ergo credamus vera esse quae Mosis historia continentur? Quod si ei habemus fidem, quid opponemus Creteni, Minoi, quid Numæ Romanorum legislatori, affirmantes se à Jove, à dea Ægeria leges habuisse, quas Cretenibus, quas Romanis darent? Cur ethnicis scriptoribus non assentiamur, dum referunt miracula quendam, super naturæ vim, Jovis aut Veneris potestate accidisse? Accedit, conjungi haec simul non posse, Deum singulari amore prosecutum Iudeos, tot dilectionis sua testimonia iis dedisse: Iudeos verò contra Deo tam potenti, tam benevolo, tam patri, tam suo adeo fuisse injuriosos, ut ejus iram

non semel duxerat in se concitaverint, sed experti divinam ultionem, post penas iterum et tertium datas, novis Deum injurias provocarint, à se omnino depulerint, eidem deos alienos anteposuerint.

Resp. Gravissimo iterum errore labi infideles, arbitratos ab Ἀgyptis exemplum omne sumptum esse deorum heros alloquuntur. Contra est: cum enim Abraham, Jacobo, Josepho, Moysi, corumque majoribus voluntatem Dei exploratam esse intelligerent; ipsi deinde menteo fixerunt Deum cum suis quoque sermonem habuisse, ne accessum non habere ad deos vidarentur, suæ stoliditatis patrocinium descesset: ex quo sequitur fabularum ipsos esse inventores, non Mosen, cui Deus, ut amico, consilia sua manifestavit. Sed rectè respondet. Diодорus Siculus equidem scripta Mosis retulit in fabulas; sed quid nos testimoniūm hominis commoveat, qui veri Dei religionem omnem abicit? Non ignoramus pariter insignes ethnicorum legislatores persuaderi conatos se ex familiari deorum consuetudine utilia quendam ab illis retulisse. Verum quām dispar est ratio Mosis et genitilium legislatorum! Quām discrepat Mosis historia poetarum commentis! Mosis doctrina ad inicidendam in animos veri Dei cognitionem collineat, instillat pietatem, ad morum sanctimoniam, atque integratatem vita adducit, divinam quādammodum et dignitatem spirat: nihil in ea fedum, nihil aquitatis, nihil justitiae, nihil nature legibus contrarium reprehenditur: Ethnici verò legislatores quām indigna Deo docuerunt, quām indigna hominibus, atque perversa?

Illi miracula confirmavit divinam esse legem; futura predixit, que eventua provideri humano ingenio non poterant: contingunt verū ut prementiuerat. Isti nec miraculorum vi quidquam persenserunt; neque prospicerunt que venturus temporibus accidisset. Moses sexta hominum milia Ἀgypto eduxit, eosque testes habuit divisi maris, undarum muri instar constandum; tonitruum et fulgurum è monte erumpendum, quo ascenderat legem accipiturus; columnæ nubis, atque ignis tenuis, et premonstrantis iter; mamma ē celo labentis, et mirabilium ceterorum, quia se audire atque vidiisse, tam frequens populus nunquam testatus fuisset, nisi percopisset oculis, atque auribus. Indoli præterea atque ingeniū Iudeorum non est assentatus; magicas omnes artes et demonum prestigia prohibuit; et vel pravæ rerum turpium agendaram voluntatem lege suā coercuit: contra quæ leges dederunt ethnicis, clam et semotis arbitris se cum Deo collocutos, deorum familiaritate usos jactabant; commoda populi arbitrio, ac libidini indulgentia scripserunt. Itaque impudenter omnino, et non nisi ab homine qui omnem religionis sensum amiserit, Mosis lex, et historia cum profani alterius scripto comparatur.

Alterum verò quod supra omnem fidem esse dicunt et repugnare deo erga populum benevolentia, beneficia, charitate perpetua; populi verò repetitius celeribus divinam iram multoties provocantibus, facilimè intelligitur et componitur, præsertim si Hebrei populi

perversam indolem consideremus. Cum Ἀgypto egressi Judæi sunt, impuros jam Ἀgyptiorum mores animi imberant, depositaque verâ Dei religione, falsis diis cultum adhibuerant, Josue, cap. 24, v. 14; quā de causa et ipsa permiseraut Deum ibi vehementer affligi. Inde visi quidem sunt ad Deum reverti; pominantiam tamen, luctum, clamorem ad Dominum non sanctitatis amor, aut honestatis vita expresserat; sed timor, et pena gravitas extorterat. Vir soluti jugo præmissio-nem Abrahæ repetentes animo persuaserūt sibi Deum verba sua præstistrūt, quidquid etiam malū egissent, nec passurum pollicitationes suas, propter populi peccata irritas abire, et perverti. Signa, portenta, miracula, quæ sepi versabantur ob oculos, confirmando potius in eā animi perversitate, quām removente; vel si quidam ratione parumper commovissent animum, minima tamen tentatio, minimum periculum omnem beneficiū memoriam delebat. Adeo verum est, si alias radices vitium egerit, quāquam extirpatum esse videatur, non ad ultimā usque fibras evelli, sed facilem repellulare, ac rursus erupere! Miracula deinde in consuetudinem veluti abierant, vimque omnem conceutendi cordis amiserunt: hinc factum est ut corruptos mores non exeret Hebrei populus; immo verò sclera sceleribus cumularet, usque dum impatiens sclerum Deus populum flagellis non coercitum in ultimum excidit, atque interitum trudit. Si vel paululum religione affectuarūt animus, et humani cordis propensiones intelligamus, quibus et fallimur sapere, et rapimus, credibili sicut hæc omnia, quis in scriptis Scripturis narratur.

Hanc Hebreica indolis imaginem nobis prophete-rent; populum exhibent blandientem sibi, et falsa spe ductum, propter Abrahæ meritā, Deum aquo animo sustenturūt nepotes, et propter templum quod in medio populi collocaverat, ut Ezechiel cap. 55, v. 24, et Jeremias cap. 7, v. 4, exprobrent. Soli erant veri Dei cultores, sola natio, quæ Dei iussu sacrificia offerent; falso propterē sperabant fore a Deo, et si temporariā poma pleceret, operam tamen suam ab Abrahæ filiis omnino non removenter. Commune id omnibus impiis est putare sacrificiis, iustificationibus, religionis exercitiis promereri sibi Deum et peccata extinguiere, manente adhuc cordis perversitate. Quantobrem prophetarum haec vox erat neque sacrificiis, neque thure placatum iri Deum, nisi et à malo recederent, et honum puro corde prosequerentur. Est demum et hæc alia iniquitatē, et pertinaciam à Deo defectionis ratio, quæ ad Deum potius adducere debuisset: videbant scilicet se ab hostibus sep̄ victos et profugatos, idque, quod à Deo datum erat, remedium in periclio convertebant, et victory idolis malebant. litare quād ad Deum reverti. Hæc de Achaz apertis verbis Scriptura significant: *Dii regum Syrie auxiliantur eis, inguebat scelestus ille, lib. 2 Parsip., cap. 28, v. 25, quos ego placabo hostiis, et aderunt mihi; cum e contrario ipsi fuerint ruina ei, et universo Israel.* Similia fernè leguntur, Jeremias cap. 44, v. 6, 17, 18, ab omni populo dicta, qui, invito Deo, se

in Ἀgyptum receperat. Hinc verò clariss intelligitur sacros scriptores nil animo intendisse, nisi sinceram veritatis declarationem, que ab omni falso suspicione abesse.

Urgent. Hac argumentandi ratione tanquam verum certò ponitur quod in Scripturis narratur; atque inde veras esse Scripturas efficitur. Atvero quod unquam disputandi genus est id ipsum quod in disputatione est positum, firmum putare, ac si daretur ab eo qui cum disputas?

Resp. Et hanc incredulorum partem nos præcupasse cùm libro Mosis præ ceteris in disputatione positos probavimus frequentissimo populo tradi oportuisse; productus etiam profanorum scriptorum testimoniis, qui de Moses legislatore, et Mosaicā lege meminerunt. Scripta enim Moses legem, ritus religionis, ceremonias, et publicae administrationis formam complectuntur, unde antiquissime reipublica initium, atque originem ducimus: atvero libri id genus non eduntur fortio, neque leguntur otii consumendū gratia, perinde ac si parum referret, probentur, an re-jiciantur; sed summo studio ac diligentia perpenduntur. Postulant namque adhuc in eorum lectione preparationem diligenter quies, tranquillitas populi, decus, et bonum publicum, quod inde proficiuntur: igitur diligenter omnium, ad quos pertinet, consideratione perlegi debuerunt; cùmque omnium approbatū accesserit, etiā nulla utilis atque opportuna ratio videatur cur probarentur, fieri non potest quin niterentur veritati spētā aperte adēt et manifesta in nulla queri negationi latere possit.

Postremo loco alia aggreduntur, viā increduli qui physice et naturalis philosophie scientiā instruções esse quām Moses putant. Vera sint, inquit, in Mosaicis libris, que de priscorum temporum historiā, deque publicis rebus scripta sunt; certe Moses abutens stoliditatem et stuporem Israëlitarum, quos rudes omnino, atque insulso fecerat longa et sevissima captivitas, persuasi nimis credulos, et tractu quicunque voluit. Multa porro effudit in rerum conditaram descriptione, ut visum est sibi historiæ naturalis imperio; sed à nature motibus certissime physice legibus totu[m] aberravit. Quid enim esse potest tota è narratione insecutus? Primò res omnes creatas in celum et terram divisi, quod perinde esset ac mare in oceanum, et guttam dividere. Nam si cum celorum immensitate terram compares, punctum est, quod vix habet magnitudinem. Deinde ex coco indigestoque aero lucem, firmamentum, aquas, aridam, solem, lnam, animalia, alia corpora exempta dixit, cùm terra primas dedisset sine ordine et ratione, repugnantibus naturæ legibus. Tum de corporibus celestibus, que præstantissima longè sunt et mirabiliora opera, de stellis cùm errantibus, tum stantibus, que sunt todiens quasi soles, atque in maximam admirationem rapiunt, obiter tantum scripsit, quantum huic terra globulo famulantur: idecirco formationi terra quatuor totos dies assignat; conformatio[n]i terra

minarium et stellarum, quasi telluris appendiculum, unum diem tribuit. Nominat preterea ab initio operi *vespere et mane, et dies vicissitudine tenebrarum et lucis dimensos, priusquam solē existentem faciat, qui, ut luminis fons est, ita accessu suo et recessu, diem noctemque efficit.* Hęc sunt, unde libros suos exordit, que nemo probarerit, qui non sit hebreus, quales erant Hebrei.

Mundi verò interiu, de quo sermo est cap. 8 Genesios nihil dici potest ineptius. Alii Moses totam terram quadrangula dierum spatio aquis copertam esse ultissimum montium culmina quindecim cubitos superantibus. Verum rationibus geometricis concludit, si vel nubes omnes in imbris solvantur, nunquam fore ut aqua plus quam sesquipedem totius terra superficiem tegant. Imò verò ex physici preceptis habetur, si spissatorem totius terra circumfusum, ac transiret in aquas, trinita et uno tantum pedibus aqua terra planicie immutatas: nam aeris columnam cum totidem aquis pedibus libatur. Si denum maria, flumina, fontes, lacus in terram restuant, nunquam ad celorum montium vertices pervenient. Qui igitur fieri posuit, ut Mosaicus diluvio terra deleretur? Quod deinde confutuisse, seque recipiebat putabimus tantam aquarum vim, quam mundus totus esset extincitus? Addat nulos esse iunges qui in monte sexcentis passibus altiorum delabantur; quoniam ex superiori aeris regione nulla pluvia esset, sed vapores concrecent in glaciem. Unde ergo aquas deduxeris, que montes altissimos ad quatuor milia passuum contengant? Quoniamobrem, cum naturae et rationi contrarium sit diluvium, perperam Mosaicorum librorum veritas ascensione gentis hebreorum defenditur.

Antequam argumento respondeas, in quod multa congesta sunt, illud breviter attingo quod de Hebreorum insulitate docti isti exaggerant. Nam quod Mosesis imperdunt, accipiunt, ineptissimi sunt, et stultitiam suam ipsi produnt. Moses non imperitare reprehendatur, quem Plato *τούτους τούς*, *Nuncius sapientiae*, appellant? Qui apud *Ægyptios* in omnibus scientiis institutus ejus gentis doctioribus admiratione fuit? Qui, divinore spiritu excitatus, aggressus est de mundi origine ejusque opifice ad populum scribere? Sed et impie loquuntur, dum stolidum Hebreum populum faciunt ut Deum contemnant, qui objectos et insipidos sollemnè cultores habuerit. Dicerent contumacem, seditionis, inconstitatem, novarum rerum molitorum, voluptati dedicatum, aspernum, rudeum quoque divinarum rerum, ut corporeis imaginibus adulmari divina opus esset, non repugnaremus; sed insulsum quis dicat? Homines ingeniosi, et scientiā preditis majoribus progenitis, puto ac salubri colo natos, optimis preceptis imbuitos, qui crassos atque hebetes putaveris, nescio an uspiam acutos et solertes repereris.

Neque ingenium labefactavit, aut mentis vim resistit *Ægyptica* captivata, quæ corpus frangere quidem potuit, non animum obtundere; ob id etiam quod et se inde crepum iri scirent, et non longos

ad eos annos tractati sint doriter. Etenim quo tempora Josephus *Ægypto* imperavit, (vixit autem totos annos septuaginta cum summa potestate, postquam patrem et fratres in *Ægyptum* ad se accedit) bonis omnibus afflentes summa tranquillitate fruebantur. Mortuo autem Josepho, non protinus delecta est tanta viri memoria, neque ipsi sub jugum missi; sed tum solim cum crescente nimis populo, novus *Ægypti* rex mutuit ex nos res novas molirentur, in duram servitatem conjecti sunt, laboribus opprimit, et masculis infantibus privati, quos vixidū natos occidi tyranus jussaret, quod paulò ante Moses nativitatem contigit. Sed et iis que in deserto acciderunt, argumentum capiunt, an inertes essent Israelita. Cum egressi essent ex *Ægypto* variis artibus instructi ad ea quæ diversum cultum spectantem egregiam et mirificam operam contulerunt. Nempe in populo insignes erant exalatores in auro, argento, aere, lapidibus, lignis, vasculis gemmis in auro, argenteo scitè illigantes, suffitores, anguentarii, infectores, textilis picture scientes fusoria, surtoe, coriarie, phrygionice, fabris cuiusque artis periti, omnis denum generis artifices summi, qui in arece, tabernaculis, vasorum, vestium sacerdotum lumen, auleorum confectione ingenium, peritiamque probabantur. Exod. cap. 36 et seq. Quis ergo audeat Israëlitas contemnere tanquam aut natura plumbeos, aut captivitatis habentes factos, qui Moses mendacia detegere non valuerint?

Nunc ad argumenta è naturali philosophia prompta venimus, primù statu intoleranda esse arrogantis homines atheos ex humanae scientiae praecipitate divino opere, de narrationis Mosaicis veritate dijudicare. Presertim verò si, quæ subvertent nituntur divinas doctrinas, in ejus scientias preceptis pondere perpetua constanter, et consensu non si omnium, qui animum appliceruntur ad naturam rerum cognoscendam, ineptum est exaggerare cum nature, ordinis et motis à natura effectus legibus historiam de mundi origine, aut interiu non esse consentientem. Notum est autem naturalis philosophia magistrorum diversas esse discepentesque sententias; alios aliud apprehendere, et labente seculo deseriri, qui invenire magnum sibi nomen fecerant: ex quo fieri non potest ut illius humani ingenii inventis, quæ solent esse varia, Mosaicis libri de possessione sua dejiciantur, amittant scilicet et dignitatem; et auctoritate quampli plus quam ter mille usque retinuerunt.

Quod si dicant perpetuas esse geometricas, et physicas leges, neque mutatas temporibus, alias posse prescribili, quam quas necesse est ponere naturae congruentes: dicemus et nos, Mosi quoque leges illas fuisse perspectissimas; universi tamen structuram ad eas redigere non debuisse, quod mundus neque philosophi arte conditus sit, neque à naturalibus causis et materia motibus existiter, quos mechanicos vocant; sed omnipotente Dei verbo, ac virtute, neglectis nature legibus, omnia coierint: atque id precipue Mose sibi sumpsisse explicandum. Si verò urgant,

sensibus, atque usui nostro magis sunt obvia, terre imprimit formationem commemoravit, tum maximum corporum opus breviter perscrinxit, quantum teluri nostrae inseruit, suntuque veluti teloris appendices; ita enim sensibus, ita usi percipitor. Plis verò temporis teluri quam soli et ceteris astris condendis Deus impedit, ut ostenderet se honestatis sua significande causā res terrestres ad utilitatem nostram et cominodum fixasse, multique curā, ac temporis mora habitationem nostram exornasse, ut nos vice summ singulari amori amorem rependeremus. Quamobrem et rectè ad hominum commodum cetera à Deo condita referuntur sol, luna, stellæ, et illud quidem commodum, quod omnes ab his celestibus corporibus sentiunt; etiamque et alias utilitates præstant vulgo incompertas. Nemo autem miretur vespertini et matutini temporis, ac dierum mentionem ante fieri quam sol dierum auctor conditus dicatur. Nam dicrum nomine tantum temporis spatium indicatur, quantum sol accessu suo, et recessu postea metitus est. Quanquam, cum celum et terra ante lucem facta sint, deinde nocte obscurissimā lux à tenebris divisa (quæcumque tandem lux illa fuerit per celum diffusa, aut nebulae lucida, que motu suo circulari ab oriente in occidente ferretur, ex quā postea in unum plures separatos locos conjecta sol et stelle existenterunt), dieci potest lucis eius absentiam noctem, presentia diem fuisse, ab eaque ipsa luce motu orbiculari cum celo rotata primos tres dies distinctos, quomodo postea sol ex ipsa concretus diem, noctemque distinxerit.

Possit haec omnia non est opus multis ad comprehendendam atheorum arrogantium, quæ diluvium deridunt. Etenim primò, naturā quasi repugnante ad perpendiculum implorū genos, ut potens est, Deus diluvium innisit. Deinde verbum aquas, cessante diluvio, fugavit, Gen., cap. 8, v. 21, ne solliciti essentis quod se tanta aquarum copia subduxerit, aut ubi nunc reperiantur. Sed et multi philosophorum, totum terrarum orbem aquis submergi potuisse, atque accidere diluvium, ut Moses descripsit, ratione demonstrarunt. Nos equidem mensurae nubium non collegimus, ut constituite valeamus quantus aevrus fore, si omnes nubes aquæ fierent. Aerem totum in aquam versum non plus sufficiuntur, quam operiendi terre quinque forē hexapodas, ridiculus est, qui ex aeris pondere se assequi putat. Nam si pondus aeris, secundum physicos paucis abline anni exuctoratos, non sit nisi nūs recedendi à centro sui motus, quo circa terram torquetur, certè cognoscet nequit ex pondere quantam aquarum copiam aer suspedit, si totus in aquas densetur. Quid verò dicemus, si ne apud physicos quidem nūn constat, ponderem aeris in elatiori suspendantur aquæ ad pedes triginta unum? Quod propter exulgato experientia nihil confeatur. Affirmare autem possumus clarissimum virum D. Le Pelletier Rothomagensem in sua dissertatione de Areâ Noe physicos rationibus et ipsum demonstrasse, si totus aer in imbris converteretur, aquas fore plus cen-

tum sexaginta quinque vicibus altiores, quam Moses scriptis.

Praterè sine dubio illud quoque sciunt ab initio rerum obductam fuisse terram immenso chao, totam aquis submersam, totam aquarum abysso comprehensam, super quas Spiritus Domini cerebatur: postea verò divisisse Deum aquas ab aquis, alias supra, sub firmamento alias posuisse; inferioribus istis opelta esse maria, flumina, lacus, fontes, subterraneos locos; ab illis superioribus attenuatis teneri atmospheram: neque enim illae absurri in nihilum. Quod si Deus iterum velit, quas in auram et vapores attenuat, cogere et firmamentum cataractis revulsis, superiores atque inferiores coacervare, aggredi et repugna mare continentia disrupere, nemo dubitare potest, quin foret universale diluvium, quale fuit, pruisquam res ab indigesta massa extraherentur. Quare si magna illa aquarum moles, seu tenuiores vapores in aere suspensi densentur, concretice decidant, et nubes quadrangulae dierum spatio imbrevis effundant, ut non è celo pluere, sed torrentes precipites ruere videatur; si dehinc in magnas scuturigines et fontes ubique terrà, apertisque ostiis abyssi, ac subterraneis cavitibus, venis, meatibus, vasta atque immensis aquarum vis erumpat; si mare non coercitum littore quaque versus exundet, necesse est totam terram obrui, altissimos montium vertices aquis tegi, homines, terrestria animantia, volucres perire.

Alterum est facilius intellectu. Nunc fortasse quidem montes altissimi non conserguntur pluviis, quia cum ad medium, ut aiunt, aere regione ventum est, bruma est, vigeante tenuissimo aere, et cœlo algidissimo; ad medium autem illam regionem fortassis ante pervenirent, quam sit consenserunt in monte. Sed quoniam certo spatio regio illa non continuat, eam quippe intervallo quadam à terra, et aquarum superficie dimittit; idcirco aqua supra tellurem crescentibus, illam quoque regionem sursum tolli, atque altius recedere oportet. Quare, qui nunc sunt in supremâ, quasi dixerit, aera regione, vertice montium, cum eo immensus aquor attigit, illo edent crassior atque inferiore aere circumfusos fuisse putandum est, in quo jacet terra nullius aqua obiecta. Quid igitur impedimento esse potuit, quia aqua in glaciem unique non concreta celsissimos montes excederet? Sed vere non ne ego plus aquo excedam, si longius disputationem protraxero.

ARTICULUS IV.

Libros sacros quos habemus, afflante Deo esse conscriptos.

Veritas causa quæ versabamus, ad presentem questionem illustrandam et confirmandam apprimè conduit. Nam si vera sunt Mosis, prophetarum, Apostolorum scripta; si omnis falsitatis experita, planè autore quoque Deo, atque afflante scripterunt, cùm se Dei nomine tangâti Dei ministros et legatos scribere, docere, divinam voluntatem declarare dixerint, factis probaverint, populo frequentissimo persuaserint, fallere non

potuerint. Sed quia cum pertinacissimus agitur, qui omni argumentorum genere sunt confutandi; et sua sunt præterea singulares rationes contra atheos, deistas, Manichæos, Judeos, quorum alii totum, alii verò partem negant, alii religionem prorsus contemnunt; propriea contra omnes in universum singulari disputatione nostrorum bibliorum divinitas confirmata est.

Huic rei efficiende viam maximè parant externa quedam, et generaliora alibi tradita traditiona, que suadent Scripturam aliquam Dei iussi tradi hominibus oportuisse, eamque eximio ejus beneficio esse ipissimum quanum defendimus. Reverâ hinc natura lumine et ducto perspectum non est quâ ratione coli Deus velit; voluntatem ergo suam quibusdam hominibus declarare Deus debuit, ut intelligerent qui ei cuius placetur. Quis enim credat conditum hominem à Deo præstantissimi alienus finis gratia, simulque refutum sibi incursum, cœcum, ignorante, quomodo ei placeat, qui se fecit? Quis verò patet divinam voluntatem sibi declaratam neglexisse sanctos viros eo beneficio donatos significare posteris, et scripto mandare, cùm esset opus? Fundatum igitur est scripta extare, quibus de vero Dei culto homines doceantur. Verum quæ unquam esse potest ejusmodi Scriptura, nisi una isthac, quam venerantur præcepta continentem, et leges humana philosophia supriores? Hac à virtutis avocat, excitat ad virtutem, dignam Deo, dignam hominibus, dignam religione doctrinam prefert. Hæc una ostendit, describit, exhibet originis nostra præstantium, humanae depravationis, et miseriarum omnium causas, divina consilia, et collendi Dei rationem, remedium, quo à malis, à morte eliperunt, et revocemur ad felicitatem et vitam. Hanc igitur eam divino afflato nobis trididerunt ii quos prophetas et Apostolos nominamus.

Nam qui communiquerent absque scriptis in eiusque animus eas illustrationes Deum immittere, que in salutis viam provehant, et quid persequendum, quid fugiendum sit, commententur, ii incertam atque inconstantem religionem faciunt, que profectò diversa erit pro ingeniorum diversitate et tenacitate opinionis, quâ se privatum à Deo eductum esse quisaffirmari, ut propterea spiritum ejusmodi privatum spiritum Ecclesiæ diuīsorem merito Grotius appellat. Atque etiamē Deus veteres patriarchas singulari inspiratione instruxerit; ineptum tamen est nunc privatos Dei afflatos querere ad singularem eruditioem. Deus primos homines non singulos docuit, sed familiarum capit per quæ ad familiæ exteriores preceptio dimanaret, quæ si Patres ii scripto tradidissent, cùm eodem spiritu agerentur, quo postea Prophetæ acti sunt, fuisse scriptum sane divinum, quemadmodum nunc divina esse prophetarum scripta defendimus. Tunc verò hominibus historia creationis doctis sufficiebat illa patriarcharum institutio, et disciplina viva voce atque exemplis tradita: tota enim natura legibus corde inscriptis contingebatur, et fide in mulieris semen, quod erat serpentis caput contri-

terum, ac spe in divina misericordia collocata, quam sacrificia Deo autore facta fovebant et declarabant. Tunc conscientia, et quasi domestica traditio vim omnem legis prestabat, ad quam accedere non oportebat adjutrices literas (si eas quidem invenisset antiquitas), quousque spes erat, ut penarum etiam vi conscientia et traditionis vox audiri posset, ac retineri.

Sed cum ne profulset quidem, perditio iniquo veteri, humanum genus instaurari, et Pentapolin incendio absumi, lex illa à natura in animis insculpta processus temporis oblitterata est, oblivione deleta ait traditio, extincta omnis doctrina memoria, late dominata idolatria, que sensum omnem et religionis, et rationis obliterat. Tunc igitur necessitudo divinae voluntatis declarationem renovari, humanæ originis historiam retexi, credenda, atque agenda iterum proponi, nomas sancti ad compescendos malos, præmia constitui, quibus boni alicerentur, repugna utili opponi, legis uno verso orationem perspicü dilatari. Dei nomine et auctoritate, atque ut omne periculum removeretur, ne divinae voluntatis manifestacionem aut animi iniquitas, aut oblio deseret, in oblivioni subsumit, atque iniquitatis exprobationem divinas leges scripto mandari. Non equidem dico Deum hoc eguisse quasi instrumento, ut homines instituerit, perinde ac alia ei ratio instituendorum non susperteret; sed homines eguisse dico, ne pravis cordis cogitationibus abrepili deciperent ipsi se, atque alios in periclio traherent; ne officii, et divisorum præceptorum obliviscerentur. Habere igitur homines debuerunt in his corrupte vite tenebris, quibus erant circumfusi, illecentes sibi divinam lucem, quem illustiores philosophi Socrates et Plato, ignorantes jam illuxisse, expectabat tantoper, et sperabant, qui neque cultum Deo gratum adhibere quæcumque posse, neque recti, et honesti viam teneri dixerunt, nisi Deus ipse mitteret, qui doceret divini consilii, atque humanorum morum rationem. Habere igitur et debuerunt consignata litteris doctrinam, que neque temporum injuria, neque hominum vitio elaberetur, et afflato utique divino scriptam, ut homo, cujus gratia tradiebatur, totam veram, et divinam esse dubitare non posset.

Iterum externum latiusque patens argumentum illud est, non posse nisi Deo autore libros esse conscriptos, quorum doctrina admirabil modo, ac plane divino per universum orbem propagata est hominum operâ humilium, ineloquentum, omni humanae opere destitutorum; nec posse nisi Dei libros esse, quos innumerabilium martyrum effusus sanguis, tot populorum, et nationum consensus, patrata ubique gentium à Deo miracula divinos esse prædicant atque confirmant. Nam quæ cause Christianam religionem et fidem, pre religionibus ceteris, veram, divinam esse persuadent, eadem et pro sacris Libris faciunt: nimirum hec fides Dei testimonio, quod in sacris Libris relatum est; neque vera esse fides ullo modo possit, si sacram Scripturam hominis opus esse putantem jubaret Deus cognoscit oportuisset; ceteroquin

frustra lumine suo Jacobum Deum illustrasset, si Moses ingenio suo scripsisset sub errorem subiectus, ut esse homines absque ajutore Deo solent.

Si autem à nobis præterea querant ut Mose prophetasse demonstremus, nihil est quod faciliter expediatur. Prophetavit cap. 17, v. 16 Exodi, quin helium à Domino motum iri contra Amalech à generatione in generationem prædisit, quod partim Saulis et Samuels opera post annos quadringentos perfectum est, occiso etiam rege Agag, cui Saul pepererat lib. 1 Reg., cap. 15, v. 53, partim opera quingentorum hominum ex tribu Simeon, qui in monte Seir percusserunt reliquias quæ evadere potuerant Amalectarum, lib. 1 Paralip., cap. 4, v. 10. Prophetavit Numerorum cap. 14, cùm territi Israelite narratione exploratorum terra, murmurando sibi mortem optabant potius in vasta solitudine, quam gladio in terra promissa occubentem. Denuntiavit enim tum Moses, excepto Josuā et Caleb, omnes in deserto perituros, qui in egressu ex Egypto vigesimum etiam annum excessissent. Omnes porro interierunt, antequam terram Chanaan attingerent. Prophetavit cap. 18 Deuteronomii, cùm Prophetam sicut se à Domino suscitandum testatus est populo; quod in Christo Iesu impluente esse planè ostenderemus, si esset hic locus. Prophetavit Deuteronomii cap. 28, cùm mala omnia prædicta quæ in peccatum desertere legi postea populus pertulit; inter quæ et regis captivitatem prævidit v. 36, cùm tame npius in specie quidem verisimiliter videbatur in Hebreorum republica reges olim fore. Imò vero totum illud caput plenum est beneficiorum, et maleficiorum vocibus, quæ obvientia suis Moses dixit, quatenus divine legis observantes sudissent, aut dereliquerint Deum. Quis autem ignorat qualis fuit populi aut observatio præceptorum aut contemptio, tamen prorsus fuisse honorum aut malorum vicidissimum? Quis ignorat contumaces vel illud omnium miserrimum expertos, quod meminisse horret animus, tantæ scilicet ciborum egestate et victus penuria in urbium obsidione esse oppresos, ut filiorum et filiarum carnibus vescerentur? Admissum est autem infandum scelus, quando Benadad, rex Syriæ, Samariam lib. 4 Reg., cap. 6, v. 26; iterum quando Nabuchodonosor Hierosolymam, Lament. Jerem. cap. 4, v. 10, et Baruch, cap. 2, v. 3; tertium quando Titus Hierosolymam eamdem obsidione cincti, Josephus de Bello Jud.; igitur Moses Deum afflantem habuit. Equidem non omnia que scripsit sunt vaticinia, sed magnæ ex parte in historiæ narratione versantur. At insulso omnino esset qui contendeleret debere singulas libri cuiusdam paginas abundare prophetis, ut divinus liber diceretur. Necesse enim est historiam prophetis esse extatam, ut via ad vaticinia paretur: atque historiam ipsam pari autoritate, nempe divina muniant esse, ut vaticinia, quale est, Dei dictum excipiatur; exterquin modo adesset, modo abesset in eadem oratione Dei afflatus, quod est stultum putare alicui imminueretur in toto nutaret propheticæ.

veritas, que tota ab historia veritate pendet, si historia possit falsitas subesse.

In aliis quoque veteris Testamenti libris qui Mosaicis adjuncti sunt, sepiusmè prophetæ reperiuntur eventu postea comprobatae. Alias, cùm regum decem tribuum Jeroboamo prædictisset, lib. 5 Reg., cap. 11, v. 29 et seq., illudque esset Jeroboam consensus, regni ejusdem excludere vaticinio altero significavit propter eum regis peccata, tunc populi à Dei cultu recedentes, cap. 14, v. 15 et 16, quod post ducentos atque amplius annos totum deletum est. Isaías, Aches, Micheas, Israëlitæ in Assyriorum, Judeos vero in Chaldaeorum potestantem venturos, et captivos in Babylonem abducunt iuri tum propter hanc, cùm Chaldei sub Assyriorum imperio erant, neque illa spes suberat fore, ut à potentissimorum regum dominio se liberarent; utrumque plane evenit. Reducunt futurum in patriam Iudaicum populum omnes prouiserunt; redux fuit à captivitate. Dixerunt incredulus hac post eventum scripta? Ille enim se recipere solent, qui negant divinos esse horum Prophetarum libros. Verum credamusne post solutam captivitatem eos libros prodiisse, qui et res, et mores, et sententias, et locutionis genus, et adjuncta cætera referunt exhibentia eorum captivitatæ antecedens? Præterea totius populo persuaderi post captivitatem potuisse, ea olim edita esse. Vaticinia, si soluta captivitate tum primùm, et recens evulgata fuissent? Additæ Isaiae prædictissæ liberationem populi indulgentia Cyri, qui Medis adiutor, delecto Babylonico, ad Persas imperium erat translatorius: *Qui dico Cyro: Pastor meus es et omnem voluntatem meam complebis;* *qui dico Hierusalem: Edificaberis, et templo: Fundabis,* cap. 44, v. 28. Si soluta captivitate scripsisset, prætermisseevit et Darium, et Artaxerxes potius celebrare, quæ Cyri consilium perfecerunt?

De Jeremia, de Daniele eadem dicimus, quorum alter duratram septuaginta annis captivitatem, et Babylonici imperii tunc temporis florentissimi excedunt prædicti; alter vaticinatus est de Græcorum principatu, de Ægypti atque Asia regibus, qui ditonus Alexandri partitione facta regnum tenuissent, usque dum Romani iis devictis omnia occuparent. Quid si Isaías, Amos, Micheas, Jeremias, Daniel divino Spíitu illustrati ob id fuerint, cur non et certiores Scriptores sacri, qui ex legi præscripti hortantur, Dei verbum annuntiant, futura propiciant? Ceterorum enim libros perinde vetus Synagogæ maximo semper in pœlio habuit, ut Dei verbum haberi decet. Quod sanè à Synagogæ perpetua consensione petitum argumentum magnum fidem facit, ut articulo superiore explicabimus. Præterea prophetas spectantes novæ legis propagationem, vocationem ethnico-rum ad fidem, Judeorum et gentium coitionem in unam Ecclesiam, quod est alterius loci argumentum. His de veteri Testamento præcipue, et brevi quidem pro materia amplitudine dictis, quedam et de Apostolorum libris singillatim subjiciamus. Ponemus autem exemplum in Evangelio Matthæi, quod

erat memoria. Samaritani ab Hebreis religione disjuncti Pentateuchum retinuerunt, lique testimonium reddiderunt Moysi. Nazaroi pariter testes non suspecti Evangelicæ veritatis, separati scilicet a catholice Ecclesiæ gremio propriæ veteris et novæ legis in unum coniunctos, retentos atque observatos ritus, Syria cum Matthæi Evangelium religiosè asservarunt, quantum temporis lapsu multis in locis depravarunt. De veritate igitur Evangelicæ historie et doctrinae eadem proprie testimonia sunt, quæ Mosæ. Sed quid die edam? Matthæus legem evangelicam persnasit Hebreis omnibus sit Mosen scripsisse quæ scripsit, eaque esse verissima. Ubi enim gentium vel inter barbaras nationes indeole, ingenio, institutione, moribus, vivendi ratione diversa ignoramus est à fidelibus Matthæi Evangelium, aut summæ veneratione non susceptum? Vel quis institutus est in Ecclesiæ canon, in quo non concluderetur? Vel qui unquam Ecclesiæ Patres res divinas tractarunt, quin scriptam à Matthæo dictorum Christi, et factorum historiam memoraverint? Quin etiam et Porphyrius, et Julianus apostola ultra fertur editum à Matthæo Evangelium. Si ergo traditione certatur, non magis de Matthæi evangeli quan de Mosis Pentateuco dubitandum est.

Sicne autem esse Matthæi narrationem, quam longissimè à falso absesse, refelli non posse per causa probat, quem veram esse Mosis historiam: nec vice regit arguer si apertorem dixerit. Non suspect Matthæus consilium, neque suscepit potius fallendi quæcumque; negotium ipsum salutis per Magistrum alata hominibus, quod tractabat, et rationis quæ salus obtaineretur, potius removet omnem falsi suspicionem. Nulla laus, nulla gloria, nulla questus, nullà commodorum cupiditate ad dicendum ducetus est aut scriberendum; videlicet è contrario se sibi propter religionem atque officium cui serviebat, inviatum, odium, calumnias, contumelias concitaturam, sequè in verbis, tenetibus, vinculis, carcere, supplicium, cruce abegimus iri; que omnia plane in se attrahit, et maximæ animi hilaritatem subiicit. Christi sermones, miracula, documenta dñi narrat, locum, tempus, homines beneficio affectos testes nominat. Nihil dissimulat, si quid est Magister minus honorificus, ut esse solet hominum opinio, neque si quid ipsacum aut socii deliquerunt; ruditatem enim, ignoranciam, ambitionem, incredulitatem Apostolorum notat. Non fucum in scribendo, non artis colorem ullum, non ullas orationis insidias adhibet. His autem sinceritas notis ullane unquam esse possunt in quæcumque historiæ clariores.

Sed comparenus propriis cum Matthæo Mosen Moses vulgari lingua Pentateuchum scripsit—coram causa quæ ex Ægyptiacâ servitute in libertatemasserat, testis mirabilium quæ Deus efficerat; Matthæus vero Evangelium idiomaticus Judæis, qui Judean incolerant, usitato propter eosdem fratres suos nuper conversos ad fidem, quibus ignota esse non poterant, que paucos ante annos Hierosolymis, in Iudea, in Galilæa Christus gesserat: recentior quippe

erat memoria. Samaritani ab Hebreis religione disjuncti Pentateuchum retinuerunt, lique testimonium reddiderunt Moysi. Nazaroi pariter testes non suspecti Evangelicæ veritatis, separati scilicet a catholice Ecclesiæ gremio propriæ veteris et novæ legis in unum coniunctos, retentos atque observatos ritus, Syria cum Matthæi Evangelium religiosè asservarunt, quantum temporis lapsu multis in locis depravarunt. De veritate igitur Evangelicæ historie et doctrinae eadem proprie testimonia sunt, quæ Mosæ. Sed quid die edam? Matthæus legem evangelicam persnasit Hebreis omnibus sit Mosen scripsisse quæ scripsit, eaque esse verissima. Ubi enim gentium vel inter barbaras nationes indeole, ingenio, institutione, moribus, vivendi ratione diversa ignoramus est à fidelibus Matthæi Evangelium, aut summæ veneratione non susceptum? Vel quis institutus est in Ecclesiæ canon, in quo non concluderetur? Vel qui unquam Ecclesiæ Patres res divinas tractarunt, quin scriptam à Matthæo dictorum Christi, et factorum historiam memoraverint? Quin etiam et Porphyrius, et Julianus apostola ultra fertur editum à Matthæo Evangelium. Si ergo traditione certatur, non magis de Matthæi evangeli quan de Mosis Pentateuco dubitandum est.

Quid si res comparemus Iterum, de quibus uterque

longum est persequi. Jam verò si à veritate rérum scriptarum in Pentateuco, à dignitate doctrinæ legis ad divinam in Mose inspirationem probandum Ju-dæi progrediuntur, cur nobis non licet ex evan-gelice historie sinceritate, ex manticis divinis sublimitate sapientie concludere Matthæum scriptorem di-vino Spiritu afflatum?

Nec desunt in Matthæo vaticinia, quæ ut Christum Iesum maximum Prophetarum fuisse confi-quent; sic et argumento sunt Evangelistam ipsum fuisse Spiritu divino perfusum. Non enim potest ultra clarius, aut comprobatori reperiendi predictio, quæna ea Christi in concione ad Apostolos, ad turbas dicen-tis se à scribenti et sacerdotibus morte dammandis, tradendum gentibus quæ illusissent, flagris excidi-sent, cruci afflixissent; atvero à morte, et tertia quidam de resurrectorum, postquam supplicium subi-sseret: Judam Iscariotem futurum immanem Magistri proditorum, conspiratione factum cum iis qui suum no-tum moliebantur; discipulos omnes se à custodis ca-pum deserturos. Nihil etiam dici significantius po-tuit ipsiis discipulis, quæna, se mortuo, fore ut virtu-tem ex alto induerent, Spiritum veritatis è celo delapsum secum manentem haberent, potestate effi-ciendorum miraculorum prædicti essent; attamen in-visi omnibus ad reges, ac presides magistri causa raperentur, ac tandem sevam necem obirent. Et hæc quidem, cùm scriptis Matthæi, omnia evenenter, et sola restabat mors quibusdam perferenda. Sunt verò que multò postea acciderunt, quæna Matthæus Evangelium mandaverit litteris, eaque videtur vul-gatoria, quippe ad Iudeicum populum, atque ad novam Ecclesiam etiam num attinetia. Prædictis Christis Ecclesiæ sue propagatione et sempiternam stabilitatem, quoquæcum tandem animi impetu homi-nes obseruerent, et vim contra facerent; prædictis Ju-dæi regni interiurum; prædictis urbis Hierosolymæ ex-cidium; prædictis Judeorum duritiam, perfiniam, obexcationem; que omnia nemo est qui non evenisse fateatur, ut Matthæus descripteret.

Raptim, ut videtis, attingo quedam ex multis Christi vaticinia; non possum tamen, quin singulatum notem mirabile illud Matthæi cap. 24, de templo Hierosolymitanæ eversione. Praenuntiavit Jesus templum funditus delectum iri, vix manentibus vestigiis. Scimus autem ex Josepho, lib. Bello Jud., lib. 6, Titum Romani exercitus imperatore summo studio jussisse, om-nemque operam adhibuisse, ne templum subverteretur; non potuisse tamen illa imperatoris cura aut auctoritate eversionem prohiberi, ut inde intelligatur Prophetam et Prophetarum Deum fuisse, qui vastatem prædictaræ, quem humano consilii debuisset averti. Imò verò Julianus apostata non modo christiana religio, sed et Christi ipsius capitalior hostis, et contemptor, quasi indicio ei bello suscep-ta operæ, ut irritum faceret ejus oraculum, urbem, templumque in eo ipso loco iterum construere, ubi perpetua ruinas fore Jesus dixerat. Quare cùm ad-versus Persas arma tulisset, jamque expeditionem

illam vehementer urgeret, dedit ad Hebreos episto-lam eoshortatus, ut Deum sibi exorarent et pre-ventur felicem bellum exitum; quod si victor perfici-set, pollicebatur se sanctam urbem Hierosolymam omnino restituendum, se quoque unà cum ipsis habitatibus cō-migraturum, ibique cultum, et honorem omnipotenti Deo præstirum. Reipsa uni ex suis nomine Alypius negotium postea dedit restauranda urbis et templi, uti promiserat. Verum Deus, cùm imperatoris, tñn ministeri impios conatus irridens, manifestis prodigiis opus omne disturbavit. Auditor Ammannus Marcellinus scriptor ethnicus, ejusdemque principis effusissimus laudator, qui rem libro 25, cap. 1, describit, ne eam nos exaggerare videamus: *Cum itaque rei idem fortior instaret Alypius, iurevareque provincia rector, metuendi globi flammam propre fundamenta crebris assutibus erumpentes fecerit locum, exquisit aliquoties operantis, inaccessum; hocque modo, elemento obstinatus repellente, cessavit incipit. Igitur si etiamnum Hierosolyma populum pedem proculabatur (nam, que nunc appellatur Hierusalem, Elia est non in eodem ipso solo exedificata), non humanae desidie, sed divinae ultiō tribendum est, ut Christi Iesu vaticinium comprobatum esse sub omnium oculis per-petuo cadat.*

Cum igitur Christus Jesus maximus Propheta fuerit, et tantus, qui præstare ipse valeret quecumque future dixisset, quique posset omnia, ut ex tota evan-gelica historia perspicuum est; cùm discipulis atque Apostolis, quibus Ecclesiam instruendam regendamque commisi, Spiritum sanctum, ac potestatem pa-trandi miracula se daturum præmisserit, quem Pente-costis die sumnum cum largitate reipsa effudit; cùm eosdem dimiserit in mundum universum ad annun-tiandam gentibus salutem, et variarum linguarum dono instruxerit, quas et locuti sunt, non est cur vereamur sentire Apostolo Matthæo divinum Spiri-tum adfuisse, sive Evangelium voce evulgaret, sive scriberet, sive administraret Ecclesiam, quibus manu-ribus fungi non poterat, nisi quatenus erat Christi discipulus, et nova legis doctor. Sepè enim discipulos Christus alloquens affirmaverat: *Spiritus Sanctus do-cebit vos omnia, et induet in omniæ veritatem; sug-geret omnia quæcumque dixeris vobis.* Matthæus ergo nihil docuit, scripsit nihil, nisi instinctu Spiritus sancti animum et manum illustrans et ducentis, ne in errore docendo et scribendo laberetur. Quia de Matthæo disputata sunt, ad exteriores novæ legis scri-ptores traducantur.

Nunc incredulorum argumenta dissolvamus. Verum quia multæ adeò sunt capita, ex quibus contra nos pugnatur, ut verear non incompensa atque indigesta videatur oratio, si omnia in unum colligantur illa distinctione, idcirco alia ab aliis esse separatim proferenda censeo, pro varia incredulorum atque infide-lium genere, qui defensioni nostræ resistunt: sic enim puto plañiorem futuram eorum refutationem. Exordium sit ab illis qui fundamenta doctrinæ à nobis posita prorsus convellere suscipiant.

§ 1. Attheorum et Spinosa possissimum argumentis responderetur

Qui omnem omnini religionem abjiciunt, opponunt primo loco rem omnibus comportari esse, paganos quoque vaticinis et miraculis religionem suam tueri et communire; ergo inepti ex miraculis et vaticinis hebraicam legem Deo auctori, Mosi verò divina voluntatis interpreti tribui. Pergit Spinosa Dei spreter, mentisque ferox, et doctrinae impietate famosus, pluribus exaggerante propheticam facultatem naturalem esse facultatem hominis pro ingenio et temperamento ratione. Si quis, ait, corporis habitu et tem-peramento robusto prædatus, humoribus ex atrâ præserrim bile abundans, vi imaginandi vivacior et vehementer instruens pareat se ad vaticinandum, ita propheticæ dono præstabat, quoniam phantasmatum, sua, et mentis ludibriæ effundet. Effundet autem facile diversas quoque prophetias: nam et earum diversitas ab affectu diversitate gigatur. Quia enim intensus dominus hominem opprimit, nulla ejus esse vaticinia possunt; sed icti, atque animo hilares fausta, victoriam, pacem; icti vero et tristes infasta, bellum, eadem, supplicium prædicunt. Quod adèrunt verum est, ut Propheta sapè juserint lyrâ et fidibus cani, prinsipium bona vaticinia eferent, ut musicæ excitari, et faci hilariores vividorem spiritum sument, lib. 4 Reg., cap. 5, v. 45. Quare apud Hebreos sue erant academæ, ubi certis præceptis prophetæ discibatur, quomodo vacari ceteris scientiæ solet. Grex enim prophetarum occurrit Sauli, lib. 4 Reg., cap. 10, v. 10, id est, collegium adolescentium et virorum, qui ad prophetiam eruditibantur, in eaque se exercebant. Quod si prophetæ, id est, vaticiniorum disciplina tradidur atque ediscatur, non subest ratio, cur ex oraculis divinæ auctoritatem colligamus. Hujusmodi autem præceptis imbutus erat et Balaam a naturâ jam comparatus ad vaticinandum, de quo dicit Balae, rex Moab, quibus ipse bene aut male dixisset, in benè aut male dictum. Numer., cap. 22, v. 6, quanquam èt esset vates idolorum culti, et magici artibus deditus. Eamēdo arte proflabentur hi à quibus cavendum monuit Deus initio capit. 13 Deuteronomii: *Si surrexerit in medio tui prophetes... et prædicerit signum atque portentum, et evenierit quod locutus est, et dixerit ibi: Eamus, et sequimur deos alienos... non audies verba prophetæ.*

Pudet eidem me in his resellendis immorari, que nihil prater impietatem atque ignorantiam sapienti; sed necesse est, ne quid à nobis præteriri videatur. Ad primum autem, quod de sacerdotum ethnoricorum predictionibus dicitur, respondebo Ciceronis verbi sub finem libri 2 de Divinatione, in quo multis contra Chrysippum hanc causam disputans inquit: *Num igitur me cogis etiam fabulus credere? que deletionis habeant, quantum voles: verbi, sententis, numeris, cantibus adjuventur; auctoritatem quidem nullam debemus, nec fidem commentitii rebus adjungere; con-demque modo nec ego Publicio nescio cui, et Marcus patibus, neque Apollinis operis (oraculus) credendum existimo; quorum partim facta aperit, partim effusa tenuerè, nunquam ne mediocre quidem cuiquam, non modo prudenti probata sunt. Deinde ac Apollinem conversus subiicit: Tuis enim oraculis Chrysippus totum volumen impletiv partim falsis, ut ego opinor, partim casu veris, ut sit in omni oratione sapissimum; partim flexiloquis et obscuris, ut interpres egeat interpretare, et sors ipsa ad sortes referenda sit; partim ambiguis, et quas ad dialecticum defendenda sint... Nisi forte qui pro divinis habere velit duo illa tritissima ac Apolline pronuntiata: Cresus Halys penetrans magnam perverit opum vim.* (Herodoti.)

Aio te, Ecclæsa, Romanos vincere posse.

(Enni.)

in quibus sive Cresus suam, sive hostium vim per-verisset; seu victor Romanorum evasisset Pyrrhus, seu vicecesserunt Romani, verum oraculum fuisset. Abent increduli cum istis ineptis, et videant num vaticinia dicti isthac possint; qualia sunt nostrorum prophetarum. Si enim aliquando sacerdotes deorum vera vi-derunt, usi sunt fortuna et casu.

Sigma et prodigi à fatis dis edita esse multi nar-rant, nemo est qui certò affirmare possit; vel si affir-met, mira quadam erunt quæ apud ignaros rerum naturalium admirationem habent. Carent enim primò omni auctoritate: quedam in recessu et noctu dicuntur contigisse; quedam, lapsis iam aliquot ab eventu scissis, scripta sunt, atque ab ilis accepta testibus, qui vitâ jam excesserant, quos percutiunt nemo poterat. Quocirca vel illi qui ea referunt, certain fidem non adhibent. Valerius Maximus, cùm multa narrare insisteret, cap. 8, lib. 1, sic facit initium: *Seu quia non nova dicuntur, sed tradita reputantur, fidem auto-res vindicant: et Livius in historie suæ limine de prodigiis quæ ante conditam, aut condendam mox urbem visa traduntur, ait, ea poetica magis decora fabulis quam incorruptis rerum gestarum monumentis, se neque affirmare velle neque refellere, et veniam antiquitatì dandam, que miscendo humanis divinis primordiis urbium augustiora faciebat. Quid plura? Ne miraculorum illud quidem Apolloni Thyanice philoso-phii de matronâ à mortuis revocata, quod tamen tanta celebritate vulgatum est, ab ipsius Apolloni vita scriptore Philostrato affirmatur. At enim Grecus scriptor lib. 4, cap. 45: Utrum matrona aliquam etiam tam re-tinerit quasi vite scintillam, quam medici non adverte-rent, an reipsa excesserit, non malè modo, sed et omnibus adstantibus incerta res fuit, cùm visum est ab Apolloni vitam ei esse restituta. Etsi verò concedatur ethnici portentis quibusdam expertos doorum suorum patrocinium, facile est denūm sagacitati atque præstigiis portenta illa tribuere, quæ malorum spirituum vim non superabant. Ipsorum enim inter-erat cultores suos contineat in obsequio; ita permittente Deo, qui omne rationis lumen extinxerant, et demoni divinos honores adilberbant, à damone deciperentur. Verum stultissimum esset, qui eos de-cepienter. Verum stultissimum esset, qui eos de-cepienter.*

tissima sunt, totique orbi notissima, sic dignitate, nobilitate, admiratione ita prestant, ut nisi à Deo ipso comprobatore doctrinae sue fieri non potuerint. Sed haec fusiùs ex altera theologie parte petantur, in qua de Religionis christiane veritate tractatio est. Nos enim quam cum principio ibi constituto conjunctione habemus nostras has de sacrum Librorum divinitate sententia ostendebamus.

Spinoze argumentum ad hanc causam justius pertinet: nam commoda ad interpretandas quodam Scripturarum locos occasio offerunt; sed insanit hominem prouissimum, atque insaniendo aliud vestigat quā sit in questione, ut elabatur. Non enim id queritur, quo animo esse debent qui edicunt vaticinia, quos spiritus sumero, quibus humoribus abundare, tenuibusne, ac crassis; sed quā virtute futurum contingens prospicerent, ut sepiissimè Prophetae providerent. Naturam, an arte, an divino afflato summi viri, quos supra nominavimus, praenuntiarunt que erant evenitura, cum necessaria causa non conjuncta, ignorauit ceteri? Si natura et vis imaginantis et melancholici prophetas efficit, cur ipsi pietatis phantasiam feracissimam instruxerit, neque atra bilis inops non prophetebat? Cur sepè prophetas non incidit? Si arte prophetarum comparatur et praeceptis acquiruntur, quomodo perit tanta disciplina, cultioresque nationes scientiarum omnium atque artium alieas eam facultatem non sunt assecutae, neque alii tradidissent? Si verò divinitus prophetia dimanata, et tota domum Dei est, fatetur eosdem qui Deo pleni dicebant, Deo plenos pariter scripsisse, qui non permisere orationem in eorum os infusum aliter describi quam ipse suggesterit; unde consequentibz libros prophetis resposo non posse nosse divinos.

Itaque siultitia est temperamentu studii exploitus, atque ad perfectum adducto viu prophetican assingnare, que circa futura libera versat, nulli animi motibus, nullis artum scientiarum legibus attingendo. Quamobrem et insulsè dicitur ab affectibus vacuam vaticinia pependisse. Nam Daniel in somno luctu letissimum nundum de Messia adventi post statas hebdomadas à Gabriele accepti, Daniel, cap. 9, v. 20. Jeremias in tristitia et squalore propter collapsas Hierosolymas felicem suorum redditum è captivitate praeditus. Isaías leta aquē se tristia preannulavit, non creto pritis letis, neque depresso tristibus animo. Evidētū Eliseus rogatus à tribus regibus Iuda, Israel atque Edom, psaltem posuit; verum cū ille caneret: *Facta est super eum manus Domini.* Non enim acciri psaltem jussit, ut sonita et canto propheticum spiritum indueret, quasi pulsatio ipsa ad naturale ingenium accedens vim prophetandi ideret; sed ut Deum ad operū forendam in gravissimo trium regum periculo oraturus, pacato animo esset, divinamque voluntatem securius exploraret. Nam spiritus prophetiz non semper adstat Prophetis ad nutum; interdum enim irruit in hominem non quiescit; interdum ergendus est ad Deum animus quādam invocationis præparatione ut illabatur. Porrō tunc Eliseus commo-

tus presentiā regis Israel impissimi, omnique divino beneficio indigni, volens gratiā et merito Josephat regis Judge Deo preces adhibere, psalter, id est citharidum adduci mandavit, cuius concentus suavitate animum in indignationem raptum prius componeret, se colligeret, et tranquillorū prius fieret quā divinam voluntatem expirierte. Mira cuius est vis musicæ mendis animi affectionibus et militandis, sedanda perturbationi, menti elevande ad coelestia, si divinis postissimum res carmine celebratur; hoc velut admirabile tunc Eliseus egit, aut stundum salutem censuit, ut se compararet ad excipiendam illustrationem propheticam, quam rapissè accepit à Deo ipso se invadente, non ab harmonico sono, qui instrumentum tantum fuit animi motibus componentis, mentique ad Deum convertente aptissimum.

Prophetis tradi adolescentes instituendos decebat maximè, etiamsi nemo esse valeat propheticus magister. Cum enim prophetia summo studio legere curarent, etiam fungi ad homines legatione esset honorificissimum, in eorum disciplinam se dabant cum adolescentes, tum qui religionem impensis colore studentant; unde et prophetarum chorus et filii prophetarum in Scripturis legitimi. Exercebantur illi in divinis laudibus canendis, carmina componebant et cœbant saltando; ac fiebat sepè, ut spiritu Dei repente corripi sacros hymnos effundentes. Verū studio evassiso prophetis, et prophetiam quoddam scientie genus fuisse preceptionibus acquisitionis, impensis est conjecture, etiam sola divina vocazione prophetarum fiant, non humanis instituti. Nam ante Samuelem nulli leguntur prophetarum conventus, quorum auctor ipsa fuisse creditor; fuerunt autem multi ante Samuelem scatenti rerum futurorum cognitores. Deinde etsi Deus ex illo hominum choro divinis laudibus celebrandis addidit quodam sumeret quos afflaret; sepè tamen homines in eum convenitum nunquam ingressos delegit voluntatis sue precones. Eliseus litera non dificerat, cīque in agro aranti divinum Spiritum participavit Elias, lib. 3 Reg., cap. 19, v. 19. Anosum indebet fuisse, et bubulum ejus scripta declarant: vidit autem divinā imbutus scientia multorum regnum casum. Igter neque ingenium neque exercitatio in studiis quāpiam perducet ad prophetiam officium.

De Balamini religione, et ratione cognoscendi futura non est hic disputandi ortus. Veri Dei cultorum fuisse putto, quales erant extra Israëliticum populum, quā natura, ut aiunt, præcepta sequabantur, sive legem à patriarchis acceptam, eamque falsi cultus puram servabant. Nam de vero. Deus digne adeò sentiebat, et loquebatur, ut melius neque sentire, neque loqui vir Deo uni obsequientissimum posset. Jussi primò apud se manere noctem regi Moabite nuntios, si forte nocte accepisset à Deo, quam ipsi responsione daret. Venit Deus ad Balamum nocte, qui et jussi ne illis adjungeret, neve populo Israëlitico malediceret; reipsa Propheta legatos dimisi, inquietus se eorum comitatu à Deo prohiberi. Rursus cū Balac

nova nobiliorum legatione cum promissis largioribus ipsum accerseret, respondit: *Si dederit mihi Balac dominum suum plenam argenti et auri, non poterò immutare verbum Domini Dei mei, ut vel plus vel minus loquar,*

Numer., cap. 22, v. 18, qui sanè sermo non est neque mendacis vatis, neque magi, neque idololatris. Quācum verò nec magis artibus uteretur, nec falsos deos coleret, avrum se muniperibus corruptum, flagitiosum postea prestitū, qui, permittente quidem Deo, cum legatis profectus iter suscepit; sed animo, si quo modo posset, maledicendi populo, cui Deo benedictum sciebat; quapropter ei in divinam gravissimam reprehensionem incurrit. Itaque veri Dei inspiratione cognoscet Balamus quibus esset hec vel malè dicendum; non studio, non arte vim fauidi acquisierat. Sed si quis contentus velit magnum potius, atque incautorem hominem credere, quod mibi persuaderet nequo, is argumento respondeat regem Moabitum, qui magnifice dixit oracula Balami: nūquā vani, nec preces irritas esse, seu bona, seu mala ille adprecatur, dixisse dictum vanū de Balamo opinione, quae apud vicinos populos percreberat. Certe totum negotium, cap. 22, ad 24, Numer., à Balamo gestum prolat, quemcumque tandem profleretur artem, et ex veri Dei affliti facilitatem Israëli prenuntiavit.

Præterea nequit Deus belluino sanguine delectari, aut odore sulfitum: *Su blis usta, seu crudorum ossium,* Proiecta que vix tangit esurientes canis. *Gaudere donis, idque honori ducere,* *Facientibusque gratiam reponere,* irridebat Porphyrus: non potest rata habere tot genera sacrificiorum, iustrationum, ceremoniarum, mysteriorum, rituum animi puritatem non efficientium, quibus Mosæ religio continetur, nec quæ ipse creavit, potest eorum quidquā immundum reputare; aquilus votis Testamentum hujus generis præcepta, legibus totum factum est tanquam relbus à Deo probatis; ergo divini afflato non est conscriptum. Quibus si aditas nunquam futura fuisse, ut lex antiqua retur, que Deum haberet auctorem, quippe cum Deus ipse ergo Moses: si surrexit inter vos seu qui opinione habeat prophetam proper somniorum suorum predicationem, cū prophetā non sit, seu qui olim verè divinam legationem obierit, tentet veris inuisione in animos vestros falsorum deorum religionem, caveat ab homine, et lapidibus olruit. Quo menito, seu potius præcepto, significavit Moses, non ex precedente vaticinio, etsi divino, dijudicandum esse de homini fide et dignitate, sed ex presenti doctrinā de nequitia faciendum iudicium, et peccatum suendum; adeò ut manifesto argumento sit prophetam amplius non esse, sed filium Belial morte dignum, statim atque consilium dat recedendi à Deo, quam olim, se verum prophetam esse, signis atque

§ 2. Manicheorum argumenta dissolvantur.

Secundo loco à Manicheis alia ratione opponitur. Si Deus legem ullam dictasset homini, ipsius de aeternā quam diuenia felicitate, de aeterno penit, deque animi immortalitate præ ceteris docuerit, que capitula sunt religiosis divine, quibus sublati nihil est nisi humanum; atqui in toto Pentatecho de aeterno premio non agitur, quod sit consecutoris animos corpore solitus, cū legi servirerit, neque de ponat ullā subiectuā post animi à corpore migrationem, qui vitia se deliderit, sed ligis custodibus, totum premium propinquum est in propagatione generis, in vita longevitate, inimicorum cæde, copia annona, frumentis, melis, rerum omnium affluentiā, celebritatē nominis, et imperii amplificatione; tota autem legis deseritorum indicta pena est gladii, ignis, laquei, lapidum, brevitas vite, servitutis, amissionis bonorum, clavis ab hostibus accipendiæ: lex igitur Mosæ à Deo non est.

Præterea nequit Deus belluino sanguine delectari, aut odore sulfitum:

Su blis usta, seu crudorum ossium, *Projecta que vix tangit esurientes canis*

Gaudere donis, idque honori ducere, *Facientibusque gratiam reponere,*

irridebat Porphyrus: non potest rata habere tot genera sacrificiorum, iustrationum, ceremoniarum, mysteriorum, rituum animi puritatem non efficientium, quibus Mosæ religio continetur, nec quæ ipse creavit, potest eorum quidquā immundum reputare; aquilus votis Testamentum hujus generis præcepta, legibus totum factum est tanquam relbus à Deo probatis; ergo divini afflato non est conscriptum. Quibus si aditas nunquam futura fuisse, ut lex antiqua retur, que Deum haberet auctorem, quippe cum Deus ipse ergo Moses: si surrexit inter vos seu qui opinione habeat prophetam proper somniorum suorum predicationem, cū prophetā non sit, seu qui olim verè divinam legationem obierit, tentet veris inuisione in animos vestros falsorum deorum religionem, caveat ab homine, et lapidibus olruit. Quo menito, seu potius præcepto, significavit Moses, non ex precedente vaticinio, etsi divino, dijudicandum esse de homini fide et dignitate, sed ex presenti doctrinā de nequitia faciendum iudicium, et peccatum suendum; adeò ut manifesto argumento sit prophetam amplius non esse, sed filium Belial morte dignum, statim atque consilium dat recedendi à Deo, quam olim, se verum prophetam esse, signis atque

stipendia; lapsus autem homine in vitium, ei spem at-
tulisse Deum, in eo vero promissoe gratiam iterum à
se initur opera seminis mulieris; morituru quidem;
nam posse decretum erat irrevocabile; sed re-
victorum, atque ad eam perennitatem beatitatis per-
venturum, unde excidere amplius non posset, et
neque peccare, neque vitam eternam amittere; quam
promissionem de spirituali equidem beneficio, non tem-
porario, protoparentes primū, tum Hebrei omnes
intellixerunt, ex quā consequeretur ei et perpetuus
miseris, in quas fuissent nati, mansuros qui fidem
suam et spem in eo semine non posnissent. Item di-
xii Deus Abraham Genes., cap. 15, se futurum ejus
mercede: *Ego protector tuus sum et merces tua magna nimis;* cap. verò 17, v. 7, se cum ipso feedus
sancire, atque esse ipsius Deum et nepotum: *Ut sim Deus tuus, et semini tui post te.* Haec autem dicta ampliora multò sunt, quād ut potuerint prestari largi-
tione terrestriō honorum, que Abram, ejusque
posterioris largitius est Deus.

Præterea Jacobus Genesios cap. 37, v. 35, satis declaravat filium suum vivere, etiam si ferri discer-
pum pataret, et se quoque victurum, cùm eum in
inferis convenisset: *Descendam ad filium meum lu-
gens in infernum;* idemque ipse propropedium morituri,
abrupto sermone, quem habebat de futura sorte
filiorum, exclamavit: *Salutare tuum expectabo, Do-
mine.* Quid verò post mortem expectaret, si totus
erat interitus, si nihil ad mortuum attinebat? Denique plura colligamus, Deus ipse Exodi cap. 5, v. 6; Mosi dixit: *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob;* Deus utique viventum, non mortuorum: quod de resurrectione disputans Christus Dominus Matth. cap. 22, v. 32, Saducceos opposuit. Non pre-
tereundum est vel Balaam Numer. cap. 25, v. 10, viso Israele, clamasse: *Moriatur anima mea morte justorum, et fiant novissima mea horum similiti;* quibus
verbis inquit R. Beccah ad hunc locum, manifestari
noset, quin Hebreis ex ipsa legi meditatione
constaret eos qui fidem promissis Abraham fa-
citis adhibuerint (quoniam tandem promissa illa
referuntur) quique legem integrō animo servassent, plus
multò habitorum premii et mercedis, quām tem-
poraria isthac bona qua explicat sibi promitebantur.
Cum enim lex maximis virtutes preciperet; non
exteriorē tantum actionem, sed internas quoque af-
fectiones moderaretur; jubaret in Deo solo queri ho-
minis felicitatem; toto corde, tota mente, tota virili-
bus Deum diligi; pro Dei gloriā, et cultu fortunas
omnes perdi, et vitam ipsam profundi; fieri profectō
non poterat, quin et quodam pacto lex eadem police-
retur eos bestiam vitam cum Deo post mortem acturus,
qui omnia servassent, et è contrario miseram, qui à
vīs Domini recessissent, etiam si h̄a ipsa mercede,
vel supplicio aptè non meminerit. Et quidem
quem fructus paritura esse legis observatio, et Tobias,
et Machabaei fratres cognoverunt; quemadmodum
et Eleazarus quid legis violatio allatura esset
detrimenti. Tobias cap. 2, v. 18, inquietabat cognitis:
*Filiī sanctorum sumus, et vitam illam expectamus
quam Deus datus est his, qui fidem suam nunquam*

num peccata expiasset, qui sanctos fecisset, qui spi-
ritualibus bonis, et coelestibus suis cumulasset; unde
et in lege ipsa promissionem quamdam habebant exter-
na felicitatis. Nihil singillatim dico de aternis penitē-
sionib; quo universum genus humanum subver-
sum est, ut egeret reparatore; seu quod contraria
ratione consequatur, si mercedem aternam boni ex-
spectarent, aeterna supplicia malis fuisse metuenda.

A tunc hac ipsa est basis doctrina Apostoli Pauli,
qui sepe inculcat Christum Iesum salutis nostræ
auctorem Patribus esse promissum; sepe etiam con-
firmat legem ad Christum deducere; quidni ergo et
lex cultoribus salus in Christo eadē ratione
promitteretur? Actorum cap. 15, v. 32, inquit: *Et nos vobis annuntiamus eam quia patres nostros repro-
missio facta est.* Ad Romanos cap. 7, v. 15: *Sicutis
enim quia lex spiritualis est.* Et cap. 10, v. 4: *Finis
enim legis Christus ad iustitiam omnium credenti.* Ad Galatas
cap. 3, v. 16: *Abraham dicta sunt promissiones et
semini ejus, qui est Christus.* Et vers. 23: *Priusquam
veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi in eam
fidei que revelanda erat. Itaque lex pedagogus noster
fuit in Christo, ut ex fide justificemur.* Quid si patres
quibus Christus est promissus, et quorum Deus se
esse Deus dixit, coelestem patriam inquirerant, ut
autem Apostolus, planè fatendum est et Judeos pa-
trum vestigia sectantes coelestem patriam inquisivissent;
atque Apostolus perspicue dixit ad Hebreos, cap. 11,
v. 10, ad 16, patriarchas esse fide probatos Deo, de-
functos, non acceptis reprobationibus, confidentes se
peregrinos esse super terram; propterea expectasse fun-
damenta habentem civitatem, cuius artifex, et conditor
Deus, atque appetivisse meliorem, id est, colestrem;
idē non confunditur Deus vocari Deus eorum: paravit
enim illis civitatem.

Nec sanè poterat, quin Hebreis ex ipsa legi mediatione
constaret eos qui fidem promissis Abraham fa-
citis adhibuerint (quoniam tandem promissa illa
referuntur) quique legem integrō animo servassent, plus
multò habitorum premii et mercedis, quām tem-
poraria isthac bona qua explicat sibi promitebantur.
Cum enim lex maximis virtutes preciperet; non
exteriorē tantum actionem, sed internas quoque af-
fectiones moderaretur; jubaret in Deo solo queri ho-
minis felicitatem; toto corde, tota mente, tota virili-
bus Deum diligi; pro Dei gloriā, et cultu fortunas
omnes perdi, et vitam ipsam profundi; fieri profectō
non poterat, quin et quodam pacto lex eadem police-
retur eos bestiam vitam cum Deo post mortem acturus,
qui omnia servassent, et è contrario miseram, qui à
vīs Domini recessissent, etiam si h̄a ipsa mercede,
vel supplicio aptè non meminerit. Et quidem
quem fructus paritura esse legis observatio, et Tobias,
et Machabaei fratres cognoverunt; quemadmodum
et Eleazarus quid legis violatio allatura esset
detrimenti. Tobias cap. 2, v. 18, inquietabat cognitis:
*Filiī sanctorum sumus, et vitam illam expectamus
quam Deus datus est his, qui fidem suam nunquam*

mutant ab eo. Et lib. 2 Machab., cap. 7, v. 9, alter fra-
trum Machabaeorum inter gravissimos cruciatuſ expro-
brans Antiochi immanitatem: *Tu quidem, scelosissi-
me, in presenū vitā nos perdis; sed Rex mundi defunctos
nos pro suis legibus in aeternā vita resurrectione susci-
bit.* Atque è contrario in eodem libro cap. 6, Eleazarus
venerabilis senex ad Antiochum rapta, cùm aperio
ore hians compelleretur porcias carnes manducare,
sponte ibat ad supplicium, atque amicis iniquā misera-
tionē commotis, qui scadebant, ut lictos respäse su-
meret; simularet autem veltos cilios edere, atque ita
à presenti periculo se eriperet, respondit, malle se
premiti in infernum, quā vitæ sue turpi simula-
tionē consule: *Nam esti in presenti tempore supplicis
hominum eripias, sed manum Omnipotens nec virus nec
defunctus effugias.* Igitur ex Mosaicā legi sat intellige-
bant Hebrei sì ad præceptorum actionem spe eterni
premiū invitari, et contra metu eternorum supplici-
orum deterrii à ligis violatione, neque solū tempora-
riis commodis, arumnis se adduci aut retrahi.

Cur autem in tota lege aperitor aeternorum hono-
rum post hanc mortalem vitam mentio ac promissio
facta non sit, quedam affireri solent cause. Prima, ad
quam et aliae facilè revocantur, hoc est, legem typi-
cam fuisse in umbris, et figuris rerum spiritualium
sanctiam; typum verò non potuisse ponit nisi in terre-
stribus et corporeis. Altera est, populo, qui sensum
illecebris rapiebat, bonis terrenis inhabitat, que
sunt carnis sapientia, spiritualis gustare non poterat,
nisi melle oblitus, premium ostendit debuisse con-
gruens indoli, ad eamque Deum indulgenter se ac-
commodasse. Tertia accedit, Deum veterem legem
tradicando, non tam se Hebrei populi Deum exhibui-
sse, quām gessisse imperatores et principes, ut
propterea reipublice hebraice administratio *espera-
tiva.* *De principatus vocatur;* eas verò imperatorias
et regias partes sibi sumpsisse, quod est officium oculi
subjectus, ut se naturā, et tota eternitate Deum
vera et perpetua felicitatis suorum esse in ea He-
braice gentis economia homines intellegenter; divi-
nus propter consilii fuisse premia in hac vita polliceri
subditis, qualia nemo principum dare suis potuisse,
et perfectam animas beatitudinem in altero seculo obti-
nandam presentis vita commodis quasi delineare.

Sed Hebrei, qui ferre non possunt quenquam dicere,
se pro legi editio temporis tantum bonis fru-
toris, aliā non inopportunitate rationem ex fodere ipso
depromunt. Autem primò iniquos esse, qui sibi legis
præcepta facientes aeterna premia proposita non
existimant; se resurrectionem carnis, et vitam aeternam
inter articulos habere, quae *fundamenta* vocant, à
Mose et propheticis acceptos: et Saducceos postremi
Judaicæ reipublice temporibus natos pro haereticis at-
que atheis semper habitos ab id quod aduersus legem
præcepit sentirent. Deinde admotant in verbis foderis non
potuisse corporis et terrestribus promissis spiritualibus
adjungi, quia febus totam nationem adstringit, ac bona
ipsa, quemadmodum et mala multitudinem afficiunt,
cui sunt posita ob oculos. Etenim que in totam gen-

tem cadunt, debent esse omnibus communia, sive in-
ter multos bonos pauci mali reperiuntur, sive inter
multos malos boni pauci; atque communia esse non
possunt seu premia, seu supplicia, nisi corporea. Po-
tius etsi Israelitis omnibus aeterna vita promitti, si
malus quispiam esset; aut contra indici eternum sup-
plicium, si quispiam bonus? Necesse ergo erat, ut
premia et pena in lege sancte, quae repuplicam
atque universos attingat, terrestribus bonis aut malis
definirentur, ut si major numerus esset obtentum
tempore legi, bonis afficerent omnes; si contra impro-
borum, in omnes animadverteretur. Brevi, temporaria
merces genti universe pro numero parentium mandatis
datur; spiritualis verò singulis pro operum ratione pen-
ditur; singuli enim in justitia sua vivunt, et singuli in
iniquitate sua moriuntur. Hęc scribunt R. Moses Nachmanides, et R. Joseph Albo in libris *Ezra scadat, arbor plantata, et Ikkarim, de fundamentis*, qui in cap-
tu 26 Leviticū R. Abravanel probat.

Nos verò ad altas primo loco causa hanc addi-
mus, que rem conficit, nempe quia congruebat tem-
pori sublimia Dei consilia velis quibusdam legi, di-
vinā providentiā ita postulante, ut Christo Iesu, qui
omnium bonorum spiritualium auctor est, manifestatio
clarior divina voluntatis reservaretur, conscientiam
fuit, aquiloniūque obscuram celestium bonorum
imaginem delineari symbolis terrena felicitatis, que
sola priscis hominibus promitti videbatur. Nec decis-
set, ut quod non lex donabat eternum premium, sed
unde habendum esset, eminus ostendebat, ab ipsam
promulgaret distribuendum, perinde ac eis distri-
butio ad se pertinet. Eniāverò ceremonia præ-
cepta, multò autem magis forensis, neque sanctum
hominem, neque beatā vitā dignum, per se ipsa effi-
cient; moralia verò, que decalogi sunt, non ex le-
gi promulgatione vim obligandi sumebant, neque
fructus aeternos gigebant ex promulgatione, sed ex
eternā Iei lego in hominum animis insculpēt; præ-
stata autem colesti premio digna erant ex fide per
directionem operante. At fides sub vetera lege, nempe
fides seminis mulieris, quod olim serpentis caput ob-
trivisset, fides seminis Abraham, in quo foret, ut genitius
omnibus benediceretur, nondum erat explicata;
neque ergo explicatiōnem esse decebat aeterna
mercedis commemorationem. Aliquæ fides incarnatio-
nis, passionis, mortis, virtutis gloria Christi sub typis
sacrificiorum, arcis, ceremoniarum concludebatur;
igitur et sequuntur eam spem premii ex tota cultu legis
referendi in presentis vita bonis admirubili.

Nume totum colligamus, quod possit huc revocari, ne
fortè quis veteri legi plus tribuit, quam sit tribuendum.
Lex vetus, quantum necesse erat prioribus seculi tem-
poribus, significabat fore in eternum beatos, id est
si rem bene intellegi in loco quiete et tranquillitas
in omni doloris vacuitate, in perpetuo gaudio vitam
acturos, qui divinis preceptis obtemperassent, etiam
sī qualis futura esset ea beatitas, re nondum clarus
manifestata, non satis assequerentur. Quoniam vero
patriarchis, et quibus Christus explicatē promittetur,